

Davvisámi earutkeahtes oamasteapmi

LENE ANTONSEN – LAURA JANDA

UiT – Norgga árkálaš universitehta

Davvisámegielas leat guovttelágan refleksiiva oamastanráhkadusat, ja letne jearran makkár semantihkalaš iešvuodat leat sániin mat eanemusat geavahuvvojit oamastangehčosiin dán áigge teavsttain. Dasa letne geavahan aviisateavsttaid dutkanmateriálan. Čájehetne ahte substantiiva oktan oamastangehčosiin geavahuvvo muitalit earutkeahtes oamasteami (dan maid olmmoš ii sáhte addit earáide), ja *ieš*-pronomena genitiivahápmi fas geavahuvvo muitalit sihke earutkeahtes ja earuhahtti oamasteami. Oamastangeažus geavahuvvo erenoamážit fuolke- ja rumašsániiguin, muhto stuorra joavkun leat olbmo konkrehta ja abstrákta buktagat. Dehálaš joavkku dahket maiddá sánit mat leat čadnon identitehtii ja eallináibái. Vaikko *ieš*-pronomena genitiivahápmi ollu lea váldán oamastangehčosiid saji, de dan geavahus oktan substantiivvain lea ain produktiiva.

Fáddásánit: davvisámegiella, oamasteapmi, oamastangehčosat, giellarievdan, earutkeahtávuohta

1. Láidehus: Refleksiiva oamastanráhkadusat davvisámegielas

Dán áigge geavahuvvo substantiiva oamastangehčosiin ollu unnit go ovdal, ja orru measta jávkamin beaivválaš gielas, go eará ráhkadus lea boahtán dan sadjái. Letne fuomášan ahte substantiivvat oamastangehčosiin dattetge oidno teavsttain, ja maiddá aviisačállošii, ja háliidetne guorahallat maid dát geavahus čájeha, leatgo dušše fásta dajaldagat vai leago produktiiva geavahus.

Oamastanráhkadus sáhtá leat predikatiivvaláš ráhkadus, nugo *sus lea girji*, ja *girji lea su*, dahje adnominála ráhkadus, nugo *su girji*. Davvisámegielas leat guokte adnominála refleksiiva oamastanráhkadusa; ráhkadus čujuha oamasteaddjái mii lea namuhuvvon, dábálaččat subjeakta. Nubbi ráhkadus lea oamastangehčosa lasiheapmi substantiivii, nugo *girjjiid+easkka* cealkagis (1). Oamasteapmi almmuhuvvo *easkka*-gehčosa bokte, man morfologalaš sárggus lea guvttiidlogu 3. persovna oamasteapmi. Artihkkalis gohčodetne dán vuogi almmuhit oamasteami SOG:n (Substantiiva Oamastangehčosiin). Nubbi vuohki lea geavahit refleksiiva pronomena genitiivva substantiivva attribuhttan, nugo *iežas girjjiin* cealkagis (2). *Iežas*-pronomena almmuha ovttaidlogus 3. persovna oamasteami. Dán ráhkadusa gohčodetne *ieža*-gihppun.

- (1) Soai almmuheaba **girjiideaska** dutkanproševtta oktavuodas.¹
- (2) Dát muittuha ge márkaniid maid Hamsun govvida **iežas girjiin**.

Munno dutkanjearaldagat leat: Makkár semantihkalaš iešvuodát leat sániin mat eanemusat geavahuvvojit SOG-ráhkadusain? Čájehitgo dát iešvuodát ahte earutkeahtes oamasteapmi lea váldosivva válljet SOG? Leago SOG-geavahus produktiiva, vai leat go dušše fásta dajaldagat? Čilgejetne earutkeahtes oamasteapmi-doahpaga čuovvovaš kapihttalis.

Letne ovdal guorahallan SOG geavahusa čáppagirjjálašvuodas, ja dalle guorahalaimme erenoamážit ráhkadusa syntávssalaš geavahusa (Antonsen & Janda 2015). Čájeheimme ahte SOG dávjjimusat geavahuvvo anaforalaččat: oamasteaddji lea seammá cealkagis, nugo cealkagis (1) man oamasteaddji lea *soai*. Dávjá cealkagis ii leat subjeaktasátni, danne go subjeakta almmuhuvvo finihitta vearbba persovnna-logu-sojaheami bokte.

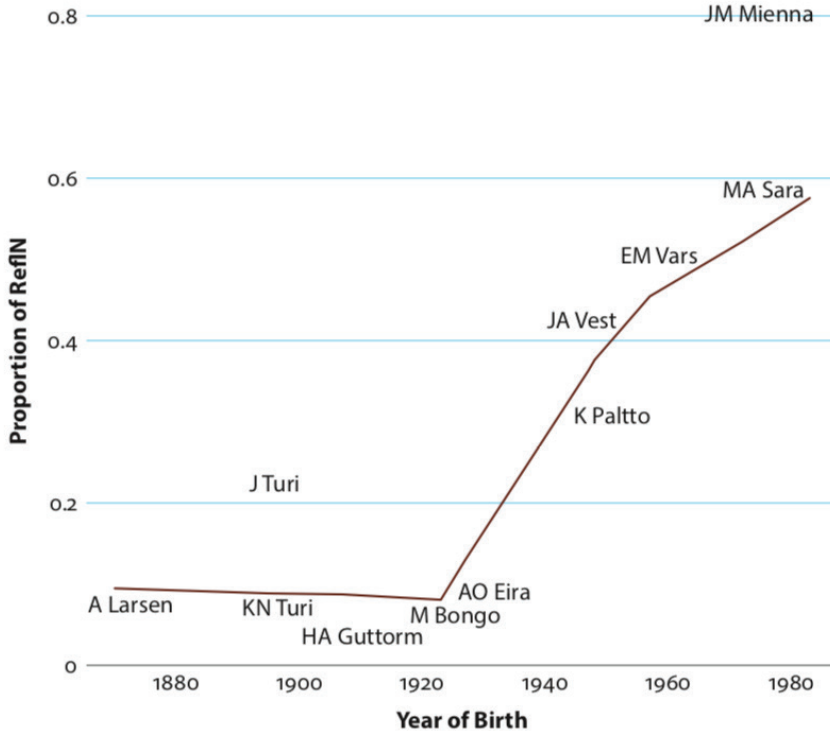
Nubbi dábálaš refererenvuohki lea eksoforalaš geavahus: oamasteaddji lea ságastallama oassálasti, ja oamastangeažus lea dalle 2. dahje 1. persovnna sojaheamis, nugo cealkagiin (3) ja (4). Cealkagis (3) SOG geavahuvvo cealkkalahtus mii almmuha geasa cealkin lea dárkkuhuvvon. Sámegielas dákkár cealkkalahttu lea álo nominatiivvas, ja gohčodetne dan vokatiivan². Go SOG geavahuvvo vokatiivan, de substantiiva dábálaččat lea diminutiivahámis.

- (3) Gula, **mánážan**, (Paltto 2007).
- (4) Na de geahččalii **mearrananusvuodamet**, (Turi 1982).

Anaforalaš geavahusas oamasteaddji lea cealkaga subjeakta 97 % dáhpáhusain, ja oapmi, dat mii oamastuvvo, lea dábálaččamusat akkusatiiva/genitiivvas (60 %), muhto sáhtta maiddá leat lokatiivvas, illatiivvas ja komitatiivvas. Nominatiiva ja essiiva leat hárvvit kásusat, ja dahket oktiibuot vuollil 1 % anaforalaš ráhkadusain. (Antonsen & Janda 2015.)

1 Giellamateriála lea vižžojuvvon SIKORa aviisateavsttain, go eai leat eará diedut.

2 Muhtin gielain vokatiiva lea sierra kásus, muhto dás gohčodetne cealkkalahtu vokatiivan, nugo Julien (2014) dahká.

Govus 1. Mo oktanuppelot girječállii geavahit *ieža*-ráhkadusa SOG ektui (Antonsen & Janda 2015).

Čáppagirjjálašvuoda teavsttain čájehuvvui ahte boarráseamos čállit geavahedje SOG ollu dávjjibut go dálá čállit. Boarráseamos čállit geavahedje unnán *ieža*-gihpuid. Boarráseamos girječálliid gielas (riegádan 1880–1920) dagai SOG sullii 90 % buot adnominála refleksiiva oamastanráhkadusain (gč. govvosa 1), dahje eará sániiguin: Čállit geavahedje SOG ráhkadusa ovcci geardde eanet go *ieža*-gihpu. Girječállit geat leat riegádan 100 jagi maŋnel, geavahit SOG ollu hárvvibut, go SOG dahká dušše 40 % dákkár ráhkadusain sin teavsttain. (Antonsen & Janda 2015; Janda & Antonsen 2016.)

Ovdeš dutkanbarggus guorahalaime erenoamážit SOG syntávssalaš geavahusa, ja dál háliidetne erenoamážit guorahallat sániid semantihka. Substantiivaid semantihkka ii leatge ovdal systemáhtalaččat dutkojuvvon. Nickel ja Sammallahti (2011) giedahallaba SOG-ráhkadusa vuosttažettiin morfologalaččat ja syntávssalaččat, ja semantihka birra čálliba ahte go oamasteaddji ii leat mielde

seammá cealkagis, muhto lea ságastallama oassálasti dahje mielde muđui teavsttas, de oamastangeažus vuosttažettiin laktása fuolkevuodasániide. Anaforalaš geavahusas oamastangeažus sáhtta laktásit vaikko makkár substantiivii (Nickel & Sammallahti 2011: 502). Iežame ovddeš dutkamušas (Antonsen & Janda 2015) oinniime tendeanssaid dasa ahte oamastangeažus lasihuvvo dávjjimusat fuolkeja rumašsániide, ja dasa lassin lea olbmo opmodat dehálaš joavku, muhto ean guorahallan dan joavkku lagabut.

Dan dihte letne dál välljen guorahallat SOG-geavahusa áviisateavsttain, vuosttažettiin danne go lea ollu materiála ja lea dalle vejolaš gávdnat ollu dáhpáhusaid juohke sánis. Áviisateavsttat leat maiddá miellagiddevaččat danne go teavsttat ovddastit dán áigge oalle spontána čállingiela. Dat mielddisbukta maiddá ahte eanet go čáppagirjjálašvuodas leat čállinmeattáhusat ja hámit mat eai čuovo čállinnorpma. Dát guoská sihke SOG-hámiide ja eará sániide. Dutkanmateriálan geavahetne *Min Áigi*, *Áššu* ja *Ávvir* áviisateavsttaid mat leat almmuhuvvon áigodagas 1997–2010. Teavsttain leat oktiibuot 9,5 miljovvna sáni ja gávdnojit SIKORa (Sámi Internationála KORpus)³ teakstačoakkáldagas maid UiT Norgga árttalaš universitehta ja Norgga Sámediggi leat čohkken.

Teavsttat leat automáhtalaččat analyserejuvvon UiT analysáhtoriin mii addá morfologalaš analysa. Sánit mat eai leat čállojuvvon norpma mielde, eai álo oáččo analysa. Cealkagis (30), geahča siidu 79, lea sátni *vugiinisguin* mas lea guokte komitatiiva kásusmerkema (*vugi-in-is-guin*), dan sajis go eanetlohko- ja komitatiivamerken (*vugiidisguin*), muhto analysáhtor dattetge dulko sáni *vugiidisguin*-sáni variántan. Mánja sátnehámi ožžot eanet go ovttá analysa (omd. *eatnis*-sátni sáhtta leat sihke lokatiiva-hápmi ja SOG-hápmi. *Iežas*-sátni sáhtta dulkojuvvot sihke genitiiva-attribuhttan ja objeaktan), ja dalle syntávssalaš analysáhtor vällje rivttes analysa konteavstta mielde. Syntávssalaš analysa sáhtta välljet boasttoanalysisa, ja dan dihte letne manuálalaččat dárkkistan stuora oasi cealkagiin main leat hámit mat ožžot eanet analysaid, ja rievvdadan analysa dalle go lea leamaš dárbbášlaš. Dahke analysa statistihkalaččat luotehahttibun go geavahetne substantiivvaid main leat unnimustá vihtta SOG-hámi 3.1 kapihttala analysaide, ja unnimustá logi SOG-hámi 3.2 kapihttala analysaide. (Eanet dieđut analysáhtoriid birra: Antonsen & Trosterud 2017 ja Antonsen 2018).

Čuovvovaš kapihttalis čájehetne ahte davvisámegiella earuha earutkeahtes ja earuhahtti oamasteami. Goalmmát kapihttalis gieđahalle substantiivvaid mat eanemusat állanit SOG-ráhkadussii. Moai iske vuos leago vejolaš čilget

3 <<http://gtweb.uit.no/korp>> (31.12.2019).

SOG-geavaheami statistihkalaččat. Dan maŋnel gehčče substantiivvaid semantihka gávdnan dihte mo sáhtta válldahit davvisámegiela spesifihkka SOG-geavahusa. Vaikko SOG-geavaheapmi lea sakka geahppánan *ieža*-gihpu ektui, de čájehetne ahte SOG lea produktiiva geavahusas. Maŋimuš kapihttalis lea oanehis čeahkkáigeassu ja konklusuvdna.

2. Mo giellatypologalaš dovdomearkkat heivejit davvisámegillii

2.1 Earuhahttivuođa ja earutkeahttávuođa čilgehus

Dábálaččat go gielas leat guokte oamastanráhkadusa mat čuldet oamasteami guovtti jovkui, de sáhtta juohkit omiid guovtti jovkui:

1. Earutkeahtes oamasteapmi (eng. *inalienable possession*), mas oamit leat dakkárat maid ii sáhte addit dahje vuovdit earáide, ovdamearkka dihte *eatni* dahje *juolggi*.
2. Earuhahtti oamasteapmi (eng. *alienable possession*), mii lea buot eará go earutkeahtes oamasteapmi.

Moai čuočuhetne ahte dalá davvisámegielas lea čielga tendeansa dasa ahte SOG-ráhkadus dovddaha earutkeahtes oamasteami, ja *ieža*-gihppu dávjjibut dovddaha earuhahtti oamasteami.

2.2 Davvisámegiella ja giellatypologalaš dovdomearkkat

Girjjálašvuodas letne gávdnan guhtta typologalaš dovdomearkka gielain main leat sihke earutkeahtes ja earuhahtti oamastanráhkadus. Guorahalle juohke dovdomearkka sierra:

1. substantiivvaid semantihkka
2. sihke affivssa ja genetiivva pronomena geavahus
3. ráhkadusaid guhkkodat
4. ráhkadusaid lagasvuolta substantiivii
5. ráhkadusaid relatiivvaláš ahki
6. giellarievdan go odđa oamastanráhkadus boahdá boarrásat ráhkadusa sadjái.

Vuosttaš dovdomearka vuodđuduvvo substantiivvaid semantihkkii: Sániin mat geavahit earutkeahtes oamastanráhkadusa, leat eará iešvuodát go eará sániin. Juohke gielas geavahuvvo dihtolágan oamastanráhkadus fuolkevuoda- ja rumašsániiguin, ja mángga gielas oamastanráhkadus lea bákkolaš dákkár substantiivvaide (Langacker 2000: 175). Vuosttaš gielladutki gii čálii earutkeahtes ja earuhahtti oamasteami erohusa birra, lei Lévy-Bruhl (1914) gii guorahalai giellaid Melanias. Dan mañjel leat ollu gielladutkit fuomášán dán erohusa mánggain giellain (Nichols 1988: 572, 1992: 160, 177; Chappell & McGregor 1989: 26; Heine 1997: 172). Substantiivvaid juohku dán guovtti jovkui ii dárbbáš leat loahpalaš, go muhtun substantiivvat sáhttet geavahuvvot sihke earutkeahtes ja earuhahtti ráhkadusain (Chappell & McGregor 1996b: 3).

Fuolkevuoda- ja rumašsániit geavahuvvojit hui dávjá earutkeahtes ráhkadusain, ja dasa lassin dávvirat mat leat erenoamážit čadnon oamasteaddjái, mat ovdamearkka dihte Melanesia giellain leat vearjjut ja guolástanfierpmit (Lévy-Bruhl 1914). Erohus earutkeahtes ja earuhahtti substantiivvaid gaskkas ii leat oppamáilmmálaš, muhto erohus gullá iešguđet kultuvrii (Nichols 1988: 582; Bally 1996 [1926]; Heine 1997: 182–183; Dixon 2010: 278). Čuovvovaš kapihttalis čájehetne ahte sámi kultuvrras leat dihto semantihkalaš iešvuodát dehálaččat dain sániin mat eanemusat geavahuvvojit SOG oamastanráhkadusas.

Nubbi dovdomearka lea ahte mánga gielas affiksa dovddaha earutkeahtes oamasteami, ja genetiivaráhkadus fas dovddaha earuhahtti oamasteami (gč. giellalisttu Chappell & McGregor 1996b: 5). Nu lea dilli maiddá davvisámegielas, danne go SOG dovddaha earutkeahtes oamasteami ja das lea suffiksa, ja *ieža*-gihppu fas lea refleksiiva pronomen genetiivvas oktan substantiivvain.

Goalmát dovdomearka lea ráhkadusaid guhkkodat: Dábálaččat lea ráhkadus mii dovddaha earutkeahtes oamasteami oaneheabbo go ráhkadus mii dovddaha earuhahtti oamasteami (Nichols 1992: 117; Heine 1997: 172–175). Davvisámegielas lea SOG, mii lea dušše okta sátni, oanehaččat go *ieža*-gihppu, mas leat guokte sáni.

Njealját dovdomearka lea affivssa ja genetiiva pronomena lagasvuohta substantiivvi: Haimana (1983: 793–5; 1985: 130–6) mielde earuhahtti ja earutkeahtes ráhkadusa juohku lea ikonalaš, go hápmi konseptuálalaččat speadjalastá oamasteaddji ja oami gaskka. Dát mearkkaša ahte earutkeahtes oamasteapmi geavaha morfologiija, dávjá affivssa mii lea máddaga lahka, ja earuhahtti oamasteapmi fas geavaha syntávssa, dávjá sierra sáni genetiivvas. Dát dovdomearka heive

davvisámegillii, go earutkeahtes oamasteapmi geavaha SOG, nugo *girjjiideaskka*, ja earuhahti oamasteapmi fas geavaha *ieža-gihppu*, nugo *iežaska girjjiid*.

Nubbi čilgehus seamma erohussii vuodđuduvvo dasa ahte earutkeahtes substantiivvaide mui taluvvo dávjjit oamasteaddji go earuhahti substantiivvaide. Dan dihte lea lunddolaš ahte sánis lea oamasteaddji ja dan dihte oamastus ii dárbbáš markerejuvvot čielgasit. Earuhahti substantiivvat dárbbášit čielgasit markerema, ja liigemarkeren lea dávjá sierra sátni. Čilgehus gokčá maiddái dáhpáhusaid main earutkeahtes oamasteapmi ii markerejuvvo ollenge, ja dáhpáhusaid main substantiivva ii gávdno gielas oamastanráhkadusa haga. (Haspelmath 2017.) Maiddái dát čilgehus vuodđuduvvo dasa ahte substantiivvat dahket unnimusat guokte joavkku, ja earutkeahtes oamasteami markeren lea oanehaččat go earuhahti oamasteapmi. Moai máhce muđui dán čilgehussii kapihttalis 3.

Viidát dovdomearka lea oamasteami ráhkadusaid relatiivvalaš ahki: Dábálaččat lea ráhkadus mii dovddaha earutkeahtes oamasteami boarráseabbo go ráhkadus mii dovddaha earuhahti oamasteami (Nichols 1992: 117; Heine 1997: 176). SOG lea árbevirolaš oamasteami ráhkadus davvisámegielas, ja čuohte jagi dás ovdal lei *ieža-gihppu* hui háreve, goitge čállingielas, nugo boahá ovdan govvosis 1. SOG orru leamen boarráseabbo go nubbi refleksiiva oamastanráhkadus.

Guđát dovdomearka lea go ođđa oamastanráhkadus sáhtá boahit boares ráhkadusa sadjái: Heine (1997: 177) čuoččuha ahte earutkeahtes ja earuhahti oamasteami erohus sáhtá leat gaskadilli ovdal go ođđa oamastanráhkadus álfárot buhtada boares ráhkadusa. Guorahaladettiin čáppagirjjálašvuoda teavsttaid letne čájehan ahte *ieža-gihppu* buhtada SOG-ráhkadusa eanet ahte eanet (Antonsen & Janda 2015; Janda & Antonsen 2016).

Davvisámegielas leat buot dát guhtta dovdomearkka; SOG-ráhkadus dovddaha earutkeahtes oamasteami ja *ieža-gihppu* dovddaha earuhahti oamasteami. Munno ovddeš dutkan lea čájehan ahte girječállide riegádan 1947 ja mañjeleappos lei semantihkka dehálaččat go boarrásat girječállide, ja dát tendearnsa stuorru buolvvas bulvii. Nuoramus čállid teavsttain oamastangeažus lasihuvvo erenoamážit fuolkevuodasániide, muhto maiddái rumaš- ja opmodatsániide. (Antonsen & Janda 2015.) Dát doarju munno hypotesa das ahte go oamastangeažusgeavahus lea geahppánan, iige šat leat dábálemos refleksiiva oamastanráhkadus, de dan spesifihkka geavahus boahá čielgaseappot ovdan dainna lágiin ahte substantiivvat mat eanemusat geavahuvvojit oamastangehčosiin, dahket earutkeahtes oamasteami substantiivajoavkku mii lea erenoamáš davvisámegillii. Dán guorahalle čuovvovaš kapihttaliin.

3. Manne muhtun sániide lasihuvvo oamastangeažus dávjjibut go eará sániide?

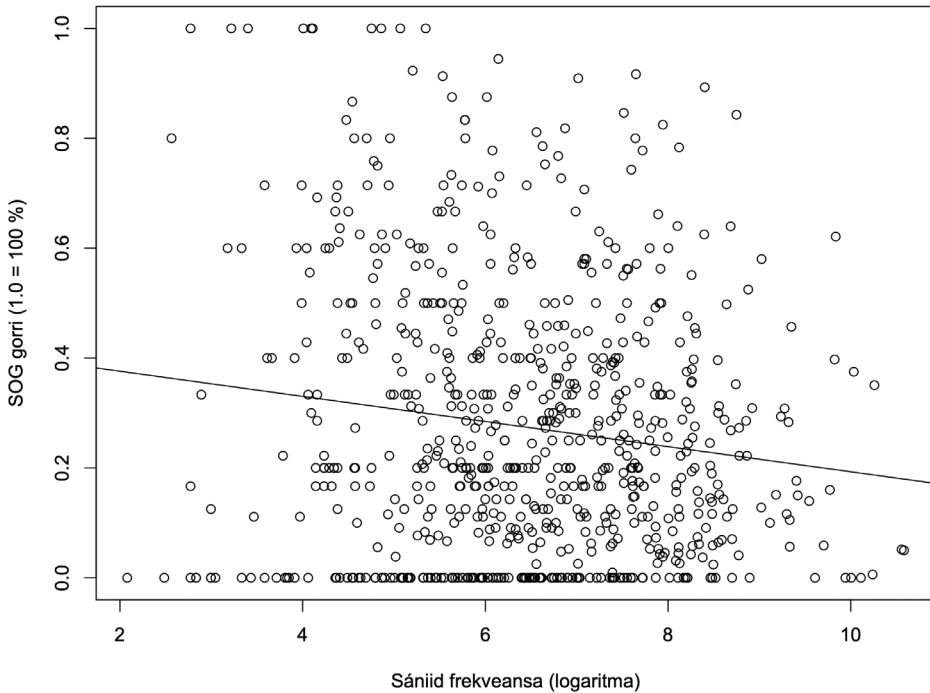
Dán kapihttalis jerre manne muhtun sánit állanit SOG-ráhkadussii eanet go eará sánit. Moai giedahalle substantiivvaid maidda dávjjimusat laktása oamastangeažus. Vuosttaš vuollekapihttalis iske leago vejolaš čilget SOG-geavaheami statistihkalaš sivaid vuodul. Dan mañnel gehčče substantiivvaid semantihka gávdnan dihte makkár semantihkalaš iešvuodat leat sániin mat dávjjimusat geavahuvvojit SOG-ráhkadusas. Mañimus vuollekapihttalis iske leago SOG-geavahus produktiiva, vai geavahuvvo go SOG dušše fásta dajaldagain.

3.1 Sániid dávjodat vejolaš čilgehussan

Letne vuos geahččan materiálas buot substantiivvaid mat leat mielde ieža-gihpus dahje main lea oamastangeažus unnimusat viđa geardde (736 dáhpáhusa). Dain boahtá ovdan ahte muhtun substantiivvat geavahuvvojit dávjá oamastangečosiin, nugo *reive* ja *čivga*, ja eará substantiivvat eai goassege oaččo oamastangečosa refleksiiva oamastanráhkadusas, nugo *dearvvašvuohta* ja *máilbmi*. Dán listtus leat ollu eanet dákkár substantiivvat (142 dáhpáhusa) go substantiivvat mat ožžo oamastangečosa, muhto eai leat mielde *ieža-gihpus* (11 dáhpáhusa)⁴.

Letne juo čájehan ahte giellarievdama dihte SOG geavahuvvo ollu unnit dán áigge go ovdal. Go giellarievdan guoská muhtin sániide eambo go eará sániide, de lea miellagiddevaš guorahallat mo sániid dávjodat váikkuha dasa. Bybee (2008: 956–957) oaivvilda ahte sániid dávjodat sáhttá sihke nannet ja láivudit giellarievdama, das gitta leago giellarievdan automáhtalaš dahje analogalaš. Jus giellarievdan lea automáhtalaš (omd. go nubbi jietna váikkuha nubbái ja dahká sáni álkibun jietnadit), de giellarievdan earenoamážit guoská sániide mat geavahuvvojit dávjá. Muhto jus giellarievdan lea analogalaš, ovdamearkka dihte go sátni dihtto sojahuvvon nuppi sáni sojahanminstara mielde, de lea tendeara ahte giellarievdan eambo guoská sániide mat geavahuvvojit hárve, danne go hui dábálaš minstarat eai čuovo diekkár rievdademiid (Bybee 1985: 51; Manczak 1980). Giellarievdan go *ieža-gihppu* boahtá SOG-ráhkadusa sadjái, lea analogalaš giellarievdan, ja danne lea jáhkehahtti ahte oamastangeažusgeavaheapmi bissu eanet dábálaš sániin, go hárvenaš sániin.

4 Dáin leat guhtta substantiivva diminutiivvat: *mánáš*, *áhkoš*, *áhčáš*, *olbmáš*, *reanngaš*, *vieljaš*, ja measta buot dát sánit geavahuvvojit vokatiivan.

Govus 2. Substantiivvaid SOG-dáhpáhusat gorálaččat ieža-gihpu ektui (ceakkoáksás), ja daid ollislaš dávjodat materiálas (láškoáksás). Dušše substantiivvat mat leat unnimusat geavahuvvon viđa geardde SOG-ráhkadusas leat mielde (Antonsen & Janda 2015).

Govvosa 2 diagrámmas leat buot dutkanmateriála substantiivvat mat geavahuvvojit viđa dahje eambo geardde oamastanráhkadusain. Ceakkoáksás lea substantiivvaid SOG-dáhpáhusat gorálaččat *ieža*-gihpu ektui, ja láškoáksás lea substantiivvaid ollislaš dávjodat materiálas. Jus livččii statistihkalaš oktavuohta dávjodaga ja SOG geavahusa gaskkas, de vuorddášeimme ahte čuoggát čuvvot sárgá mii manná gurut ravdda vuolit čiegas olgeš ravdda bajit čihkii, ja ahte Pearsona korrelašuvdna lea +0.40 dahje eambo. Muhto diagrámmas ii ide minstar mii čájehivččii oktavuođa dávjodaga ja SOG geavahusa gaskkas, nu ahte sániid dávjodagas lea unnán váikkuhus SOG geavahussii, ja korrelašuvdna lea dušše -0,14.⁵

Nugo čilgejuvvon kapihttalis 2, de Haspelmath (2017) geavaha substantiivvaid dávjodaga go čilge oanehis ja guhkit oamastanráhkadusaid erohusa geavahusas.

5 Dáhtaid ja statistikalaš analysa lea vejolaš viežžat: TROLLing <<https://doi.org/10.18710/QGX-LQR>>.

Son vuodđuda geavahusa dasa man vuorddehahtti dat lea ahte substantiiva oamastuvvo. Jus lea hui vuorddehahtti, de lea unnit dárbu markeret go jus oamasteapmi ii leat nu vuorddehahtti.

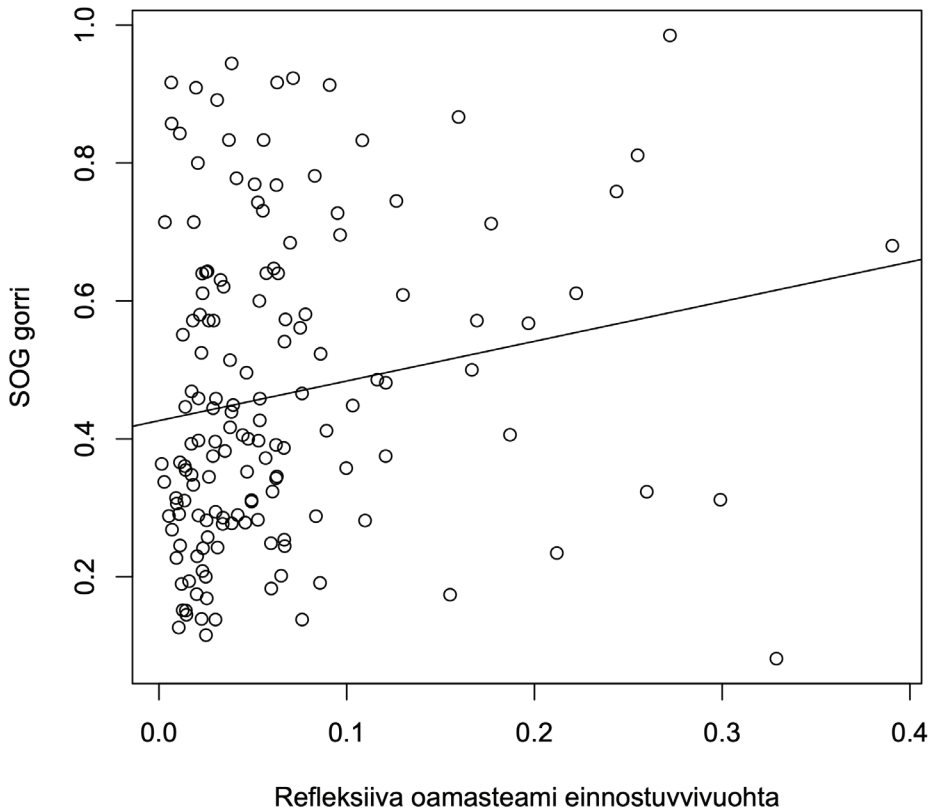
dábálaš geavahus → *vuorddehahtti dáhpáhus* → *unnit dárbu markeret*. (Haspelmath 2017).

Haspelmatha jurdaga mielde letne buohtastahtán substantiivvaid guokte ieš-vuođa – man vuorddehahtti substantiivvaid refleksiiva oamastanráhkadus lea korpusis, ja geavahuvvojit go substantiivvat SOG- dahje *ieža*-ráhkadusain. Letne govvosa 3 diagrámii váldán mielde dušše dáhpáhusaid mat leat markerejuvvon juogo SOG- dahje *ieža*-ráhkadussan. Goalmmát vejolašvuohta livččii ahte oamasteapmi ii merkejuvvo, vaikko oamasteapmi boahá ovdan muđui konteavstas, nugo dávjá dáhpáhuvvá erenoamážit rumašániiguin. Oamasteapmi lea nu dábálaš ahte ii leat dárbu dan markeret. Cealkagis (5) leat guokte rumašnamahusa mat gullet seammá olbmui. *Gieđaid*-sáni livččii lean vejolaš geavahit refleksiiva oamastanráhkadusas, *geavaha iežas gieđaid/gieđaidis*, ja *čalmmiit*-sátnái mii lea vuosttaš cealkaga subjeakta, sáhtáii lasihit genitiiva pronomena: *su čalmmiit*. Muhto go oamasteapmi ii leat merkejuvvon, de lea vuorddehahtti ahte sihke *čalmmiit* ja *gieđat* gullet dan olbmui gii lea namuhuvvon cealkagis. Muhto ean leat váldán mielde nolla-markerema dán dutkamii danne go eanaš substantiivvat cealkagis eai leat merkejuvvon, ja livččii váttis earuhit guđemuččaid dain galggašeimme váldit mielde.

- (5) **Čalmmiit** bullet ja son geavaha **gieđaid** vel viššaleappot nannet sániid sisdoalu.

Gielas geavahuvvo maiddái ráhkadus mas ii-refleksiiva genitiiva pronomen mitala refleksiiva oamasteami⁶, muhto go lea 3. persovnnas, de sáhtá leat váttis dulkot gii lea oamasteaddji. Čuovvovaš cealkagis báhcá eahpečielggasin geasa *su* čujuha, ja gean barggus lea sáhka: *Son sáddii vel video, mii čájehii su barggu*.

6 Diekkár ráhkadusaid letne muđui oaidnán oktavuodain main oamasteaddji boahá čielgasit ovdan, nugo cealkagis *Go Jens Andreas Friis almmuhii su giellaoahpa Lappisk Grammatik (Friis 1856) ja su sátnegirjji Ordbog over Det lappske Sprog (Friis 1887), de son [...]* (Svonni 2019: 16).

Govus 3. 150 substantiivva mat leat mielde refleksiiva oamastanráhkadusain, ja sániid dávjodat oamastanráhkadusain lea láskkoáksás. SOG-dáhpáhusat leat gorálaččat *ieža*-gihpu ektui ceakkoáksás. Pearsona produkta-momeantakorrelašuvdna lea 0,17 ja p-value = 0.03216.

Govvosa 3 diagrámmas leat 150 substantiivva mat dutkanmateriálas geavahuvvojit logi dahje eambo gerddiid refleksiiva oamastanráhkadusain. Ceakkoávssis čájeha substantiivvaid SOG-dáhpáhusaid gorálaččat *ieža*-gihpu ektui, ja láskkoávssis čájeha substantiivvaid SOG ja *ieža*-gihpu dávjodaga materiálas. Diagrámmas lea refleksiiva oamasteami einnostuvvivohta statistihkalaččat signifikánta, muhto govva ii leat dattetge nu čielggas, go substantiivvat eai čuovo sárgá. Substantiivvaid juohku dárbbáša eanet čilgehusaid.

Dát mearkkaša ahte substantiivvaid dávjodat ja daid oamasteami einnostuvvivohta ii čilge manne dihto substantiivvat oidet SOG refleksiiva oamastanráhkadussan, ja moai áigo ohcat eará faktoriid mat váikkuhit SOG geavahussii. Čuovvovaš kapihttalas guorahalle substantiivvaid semantihka. Guorahallamis letne

buohtastahtán davvisámegiela SOG geavahusa earutkeahtes oamastemiin mii lea dábálaš eará eamiálbmotgielain máilmmis.

3.2 Sániid semantihkka vejolaš čilgehussan

Substantiivvaid semantihkka oamastangečosa geavahusa oktavuodas ii leat ovdal systemáhtalaččat dutkojuvvon sámeielain. Nickel ja Sammallahti (2011) gieđahallaba davvisámi SOG-ráhkadusa vuosttažettiin morfologalaččat ja syntávssalaččat, ja semantihka birra čálliba ahte go oamasteaddji ii leat mielde seammá cealkagis, muhto lea ságastallama oassálasti dahje mielde muđui teavsttas, de oamastangeažus vuosttažettiin laktása fuolkevuodasániide (Nickel & Sammallahti 2011: 502).

Dutkanmateriálas letne čoaggán substantiivvaid main leat unnimusat logi SOG-hámi korpusis (154 substantiivva). Dáin substantiivvain letne váldán dan 100 substantiivva main gorálaččat leat eanemus SOG-hámit ieža-gihpuid ektui, oktiibuot 5063 SOG-hámi. Substantiivvaid letne rátkán gávccii jovkui sániid semantihka mielde, geahča tabealla 1. Buot substantiivvat leat oamastuvvon, ja dat ráddje semantihka dulkonvejolašvuodaid, ja moai kommenterejetne vejolaš eará dulkomiid. Gurut ceakkočuolddas leat substantiivvat main gorálaččat leat eanet go 50 % SOG-hámi ieža-gihpuid ektui. Maiddái olgeš ceakkočuolddas leat substantiivvat main dájvja lea oamastangeažus, muhto gorálaččat 50 % dahje unnit.

Earutkeahtes ja earuhahtti oamasteami erohus oamastanráhkadusa bokte gávdno ollu gielain mángga kontineanttas, muhto dájvjjibut unna gielain go stuorra gielain (Dixon 2010: 278). Letne buohtastahtán sámeigiela bohtosiid eará eamiálbmotgielaiguin maid birra letne gávdnan dieđuid antologijias maid Chappell ja McGregor (1996a) leaba doaimmahan, ja dasa lassin Devylder 2018.

Sátnejoavku	100–51 % SOG	50–34 % SOG
<i>Fuolkevuohhta ja ustitvuohhta</i>	<i>áddjá áhkku áhčáš áhčči bárdni bártnáš čivga eadni eamit gánda ipmil isit máddu mánná nieida oabbá olbmáš reanggaš ustit verdde vieljaš viellja vilbealle</i>	<i>fuolki guoibmi irgi joavku moarsi olmmái skibir váhnen</i>
<i>Rumaš, maiddáí metaforalaš rumašsánit</i>	<i>giehta heagga miella searat váibmu</i>	<i>čalbmi fápmu jietna juolgi nákca oaivi siellu</i>
<i>Buktagat</i>	<i>čoahkkín duopmu dutkamuš dutkanbargu girji gálvu lohpadus luodda odđajagesárdni preassadieđáhus rahpansárdni raporta reive suddu sáhka sáhkavuorru sárdni sátnevuorru vealgi vuosteháhku</i>	<i>bihttá cealkámuš čehppodat čálus dahku dikta duodji fálaldat gáibáduš jahkečoahkkín mearráduš máhttu mátki niehku oaidnu ruovttusiidu sátni</i>
<i>Identiteahtta</i>	<i>dáhpi dáidu namma oahppu</i>	<i>áigi beaivi eallinahki geatnegasvuohhta osku ruoktu vuoigatvuohhta</i>
<i>Eallinláibi</i>	<i>eallu virgi boazu</i>	<i>bargu</i>
<i>Eará</i>	<i>barta ukša</i>	<i>hálđu sadji heasta</i>

Tabealla 1. Substantiivvat main leat unnimusat 10 SOG-hámi korpusis, ja daid gaskkas dat 100 substantiivva main gorálaččat leat eanemus SOG-hámit *ieža*-gihpuid ektui. Boađusin lea skála mii manná 100 % rájes gitta 34 % rádjai. Juohke ruvttu siste substantiivvat leat ordnejuvvon alfabehtalaččat. Oktiibuot dat substantiivvat ovdastit 5063 SOG-hámi.

Tabealla 1 vuosttaš joavkkus lea fuolkevuohhta, mii lea guovddázis earutkeahtes oamasteamis, nugo namuhuvvon kapihttalas 2.2. Sámegeielas lea dábálaš laktit oamastangehčosa fuolkevuodasániide eanet oktavuodáin go eará substantiivvai-de, erenoamážit go lea subjeakta: *In mun duostta vuolgit dudno doalvut dohko, eadnát suhtta mu ala.* (Paltto 2007: 128).

Tabeallas 1 leat mielde sánit mat čielgasit leat fuolkevuodasánit, ovdamearkka dihte *eadni*, *áhčči*, *oabbá* ja *viellja*. Muhtun suopmaniin sátni *čivga* lea *mánná*-sáni synonyma, muhto dutkanmateriálas buot *čivga*-sánit refleksiiva oamastemiin geavahuvvojit elliid birra. Letne välljen ráhkadit oktasaš joavkku fuolkevuoda ja ustitvuoda sániide, danne go davvisámegeielas maiddáí ustitvuoda sánit dávjá leat SOG. Ustitvuodasánit *olbmáš*, *verdde* ja *ustit* leat gurut ceakkočuolddas, ja sánit *olmmái* ja *skibir* leat olgeš ceakkočuolddas. Olgeš ceakkočuolddas lea maiddáí *joavku*-sátni mas leat guokte mearkkašumi. Sánis lea dávjá seamma mearkkašupmi go *bearaš*-sánis, dahje joavku čujuha olbmuide geaiguin cealkaga subjeakta

lea ovdanbuktimin musihka, nugo cealkagis (6), muhto goappaš mearkašumiin sátni heive *Fuolkevuohhta ja ustitvuohhta*-jovkui:

- (6) Mari Boine odđa **joavkkuinis** VeDaKiin geasuhedje lagabui 700 geahčči.
- (7) **Ipmilan**, veahket mu.
- (8) Espánnjalaš kolonisttat suddadedje veahkaválddálaččat indiánaid oskuvieruid katolalaš girku meanuide ja indiánat gárte luohpat **ipmiliinniset**.
- (9) – Muhtin lávvordat iđit son lohka bardnistis [bárdnásis]⁷ : – Vuolgge dál, **reanggažan**, čázi viežžat!

Muhtun gielain náittosfuolkevuohhta ii oaččo seammá oamastanráhkadusa go varrafuolkevuohhta, ovdamearkka dihte paamagielas (Devylder 2018). Davvi-sámegielas goappaš joavkkut sáhttet geavahuvvot SOG:n, muhto sánit nugo *isit* ja *eamit* leat tabealla gurut ceakkočuolddas, dábálemos SOG-sániid gaskkas, ja sánit *irgi* ja *moarsi* leat olgeš ceakkočuolddas, eaige leat seamma dábálaš SOG-sánit. Tabeallas letne bidjan maiddá *ipmil*-sáni *Fuolkevuohđa- ja ustitvuohđa*-jovkui, danne go geavahuvvo oalle seamma láhkai go fuolke- ja ustitvuodasánit, ovdamearkka dihte vokatiivan⁸, cealkagis (7). Materiálas leat maiddái dáhpáhusat main *ipmil*-sátni geavahuvvo eará funkšuvnnain, nugo cealkagis (8) mas *ipmiliinniset* lea adverbála, muhto maiddái dát cealkka geavaha SOG.

Stuora oassi diminutiivasuorgásiin mat leat *Fuolkevuohđa- ja ustitvuohđa*-joavkkus tabeallas 1, leat teavsttain geavahuvvon vokatiivan. Cealkagis (9) lea geavahuvvon substantiiva *reanggaš*, mii dábálaččat geavahuvvo lagaš fuolkemána birra, nugo boahá ovdan dán cealkagis⁹. Guokte goalmádasa *áhčáš*-sáni dáhpáhusain leat mielde ovttá girjetihhtelis¹⁰.

Leage lunddolaš ahte fuolkevuohđa- ja ustitvuodasánit adnojuvvojit earutkeah-tes sátnin, danne go govvidit guovtti dahje eanet olbmuid gaskavuohđa, *viellja*-sátni ii gávdno jus ii leat olmmoš gean viellja dat lea. Muhtun fuolkevuodasánit, nugo *áddjá* ja *áhku* sáhttet govvidit dihto ahkásaš olbmo beroškeahhtá das leago

7 Normerejuvvon hápmi lea roahkkeruoduid siste.

8 Aviissateavsttain leat dákkár dáhpáhusat juogo rohkostevsttain dahje sárgojuvvon ráidduin.

9 Cealkagis lea geavahuvvon hápmi *bardnastis* mas lea lokatiiva kásusgeažus *-st-* dan sajis go illatiivageažus *-s-*. Riektačállojuvvon lokatiivahápmi livččii *bártnistis*, ja sihke hámi dihte ja cealkaga semantihka dihte letne dulkon ahte čáli lea oaivvildan illatiivva. Materiálas leat maiddá ovdamearkkat das ahte čáli geavaha lokatiivagehčosa go oaivvilda akkusatiivva. Orru ahte muhtun čállit dulkojit *-st-*gehčosa eanet oamastanaffiksán go lokatiivakásusin.

10 Nils Aslak Valkeapää. 1988: *Beaivi, áhčážan*. Guovdageaidnu: DÁT.

sus áddjut dahje áhkkut, muhto go lea oamasteamis sáhka, dalle dat leat fuolkevuodasánit.

Rumašoasit fertejit gullat muhtun olbmui dahje eallái, muhto dattetge eai buot rupmaša oasit gula earutkeahtes oamasteami jovkui, go dávjá dát guoská dušše rumašosiide maid birra olbmot lávejit hupmat, dahje rumašosiide mat leat oidnosis. Dát lea mihtilmas dáin gielain: mohawk¹¹ (Mithun 1996), paamagiella¹² (Crowley 1996), tinrin¹³ (Osumi 1996), nyulnyul¹⁴ (McGregor 1996), warray¹⁵ (Harvey 1996), koyukon athabaskan¹⁶ (Thompson 1996). Davvisámegielas SOG geavahuvvo dávjjimusat rumašosiid *váimmu* ja *gieđaid* birra, nugo cealkagiin (10) ja (11), ja dasa lassin leat tabeallas 1 sánit *čalbmi*, *juolgi* ja *oaivi*.

- (10) Láittasvuohhta ja guorosvuohhta deavdá *váimmuideamet* go son ii leat šat.
- (11) Juohkehaš ballá boaldit *gieđaidis*.
- (12) 193 norgalačča masse *heakkaideaset* dan geažil.
- (13) Jánoš Trosten mielas lea Bargiiddbellodagas buorit evttohusat máid jáhkká NSR maid *sielustis* suoli doarjut [...]

Maiddá rupmaša metaforalaš osiin lea oamasteaddji, ja muhtin gielain geavahuvoge earutkeahtes oamasteapmi dakkár sániiguin. Sánit mat mearkašit 'siellu' leat mielde gielain nyulnyul, paama ja tinrin, ja paamagielas leat maiddá mielde sánit mat mearkašit 'heagga' ja 'jietna'. Maiddá davvisámegielas merkejuvvojit muhtun abstrákta rumašoasit earutkeahtes rumašoassin, nugo *heagga*, *jietna*, *miella*, *searat*, *fápmu*, *nákca* ja *siellu*. Letne dáid sániid bidjan seamma jovkui go dábálaš rumašoasit. Ovdamearkkat sániiguin *heagga* ja *siellu* leat cealkagiin (12) ja (13). Mañit cealkagis oamasteaddji lea organisašuvdna iige olmmoš, ja nu *siellu*-sátni geavahuvvo metaforan, ja dat oažžu oamastangehčosa: *sielustis*.

-
- 11 Mohawk lea irokesalaš giella mii hubmojuvvo nuortadavvin Davvi-Amerihkás, erenoamážit Kanadas. 3.500 hubmi (<https://en.wikipedia.org/wiki/Mohawk_language> (2.7.2020)).
 - 12 Paama lea austronesalaš giella mii hubmojuvvo Vanuatu-republihkas Ođđa Hebriiddain. Jagis 1996 ledje 6000 hubmi (<https://en.wikipedia.org/wiki/Paamese_language> (2.7.2020)).
 - 13 Tinrin lea austronesalaš giella mii hubmojuvvo Ođđa Kaledonias (Osumi 1996: 433).
 - 14 Nyulnyul hubmojuvvui árbevirolaččat Beagle Bays, oarjedavvin Austrálias. Eai leat šat hupmit (<https://en.wikipedia.org/wiki/Nyulnyul_language> (2.7.2020)).
 - 15 Warray hubmojuvvui árbevirolaččat Austrálias Adelaide River-guovllus, Darwina lulábealde. Eai leat šat hupmit (<https://en.wikipedia.org/wiki/Warray_language> (2.7.2020)).
 - 16 Koyukon athabaskan hubmojuvvo Alaskas. 65 hubmi (<https://en.wikipedia.org/wiki/Koyukon_language> (2.7.2020)).

Ovddit dutkamis geavaheimme Opmodat-gilkora semantihkalaš joavkun (Antonsen & Janda 2015). Dán analysas letne välljen geahččat substantiivva ja oamasteaddji gaskavuoda dárkileappot. Tsunoda (1996) lea evttohan graderejuv-von skála mii čájeha makkár oamasteami lea sáhka, ja son sirre buktagiid (eng. *product*) eará omiin. Moai letne sirren sierra *Buktagat*-joavkun substantiivvaid maid oamasteaddji lea ieš buvttadan.

Muhtun gielain earutkeahtes oamasteami ráhkadus geavahuvvo sániiguin nugo 'bivastat', 'gatnjalat' ja 'gužža', Tsunoda (1996) gohčoda daid rumašoassin, muhto earát fas gohčodit daid rupmaša buvttan (eng. *body products*) (Evans 1996; Crowley 1996). Letne välljen daid bidjat *Buktagat*-jovkui, dan sajis go *Rumaš*-jovkui, go dat eai leat seamma láhkai bissovaččat go rumašlahtut. Dákkár buktagat báhcet lunddolaččat rupmaša olggobeallái, nugo hivssegi, dahje dat jávká basademiin, ja olmmoš buvttada dađistaga ođđa meari.

Maiddá substantiivvat nugo '(juolge)luodda' sáhttet váldit earutkeahtes oamasteami, ovdamearkka dihte dán gielain: warray, yawuru¹⁷ (Hosokawa 1996), nyulnyul ja paama. Maiddá davvisámegielas *luodda*-sátni sáhtta välljet earutkeahtes oamastemi, nugo cealkagis (14). Buktagat-kategoriijii letne maiddá bidjan sániid mat refleksiiva oamastanráhkadusas mitalit olbmo abstrákta buktagiid birra, nugo jurdagiid ja miellagovaid. Ovdamearkkat leat *vuosteháhku* ja *niehku*. Sánit *máhttu* ja *oaidnu* sáhttet heivet eanet kategoriijaide, nugo identi-tehtii, muhto oainnu olmmoš ieš hábme ja molsu, ja máhtu olmmoš háhká ja hukse alccesis, ja dan láhkai daid sáhtta dulkot kognitiiva buvttan, ja daid oamastusa ii leat vejolaš sirdit nuppi olbmui.

Ollu substantiivvat oamastangehčosiin leat gielalaš buktagat, nugo *preassa-diedáhhus*, *lohpadus* ja maiddá *sátni*, mii lea mielde cealkagis (15). Dákkár gielalaš buktagiid olmmoš ii sáhte oamastit jus ii leat daid ieš buvttadan. Nu lea maiddá dábálaččat *duopmu*-sániin, ja materiálas lea dušše okta dáhpáhus mas *duopmu*-sátni geavahuvvo refleksiiva oamastanráhkadusas dalle go subjeakta ii leat ieš cealkán duomu: *Várra son viimmat oazžu duomustis [duomus]*²¹⁸ Justa dát dáhpáhus heivešii *Identiteahhta*-jovkui, muhto letne dattetge välljen *Buktagat*-joavkku dan 21 eará dáhpáhusa dihte.

17 Yawuru hubmojuvvo oarjin Kimberley-guovllus Oarje-Australias. 61 hubmi (<https://en.wikipedia.org/wiki/Yawuru_language> (03.07.2020).

18 Cealkagis lea gažaldatmearka dutkanmateriálas. Cealkagis lea geavahuvvon hápmi *duomustis* dan sajis go akkusatiivahápmi. Geahča maiddá juolgenohta 9.

Letne bidjan lágidemiid seammá kategoriijii, danne go oamasteaddji lea ieš daid buvttadan, nugo *čoahkkin*, cealkagis (16). Letne maiddá lasihan *mátki*-sáni dán jovkui, *mátkki* olmmoš sáhtá sihke lágidit ja vásihit. Sánit *suddu* ja *vealgi*, nugo cealkagis (17), leat daguid abstrákta boadus, ja daid oamasteaddji lea olmmoš gii lea dagahan suttu dahje vealggi alccesis.

Tabeallas 1 leat maiddá SOG-sánit mat leat ávnnaš buktagat, ja daid sáhtá addit dahje vuovdit earáide. Sánit leat *duodji*, *gálvu* ja *girji*. Muhto go *duodji*-sáni lea mielde refleksiiva oamastanráhkadusas, dalle oamasteaddji lea ieš daid duddjon, nugo cealkagis (18). Maiddá *gálvu* geavahuvvo dávjá go duojs lea sáhka, nugo cealkagis (19), dahje *gálvvut* leat ráhkaduvvon oamasteaddji namas, nugo cealkagis (20) mas fitnodagat Áššu, Statoil ja Sara sport vuvdet *gálvvuideaset*.¹⁹

- (14) Muhtimat govvidedje guovllu, gos ledje dan rádjái johtán, nuppit fas bealkkehede fuollameahtun johttiid, geat ledje vuolggedettiin guoddán čorgeahtá **luottaideaset** [luottaideaset].
- (15) Geasán **sániidan** ruovttoluotta.
- (16) Sámedikki kulturlávdegoddi lea **čoahkkimisttis** 20.05.97 mearridan ...
- (17) Seammás leat oallugat geat maid mákset **velggiideaset**.
- (18) Maiddá eará duojárát ja dáiddárat čájeheje ja vuvde **dujiideaset**.
- (19) Ii lean dušše konsearta bearjadaga Báktehárjjiis, muhto dohko ledje maiddá duojárát bohtán vuovdit **gálvvuideaset**.
- (20) Geir Jørana ruhtadeaddjit, Áššu, Statoil ja Sara sport vuvdet **gálvvuideaset** veahá hálbibui.

SOG-ráhkadus nanne buvttadeaddji oamasteami buktagii. Čuovvovaš ovdamearkacealkagat (21–23) main *girji* lea oapmi, čájehit dan. Cealkagis (21) lea muhtun eará čállán girjii cealkaga subjektii, ja *ieža*-gihppu lea geavahuvvon subjeavtta, Kirsten Svinenga, oamasteami birra. Čuovvovaš guovtti cealkagis lea subjeakta ieš čállán girjii(id), ja lea dalle vejolaš geavahit SOG: *girjiideaskka* cealkagis (22), muhto maiddá *ieža*-gihppu lea vejolaš: *iežas girjiin* cealkagis (23).

- (21) Kirsten Svineng oačču 1970:s **iežas girjii**, Mamma Karasjok.
- (22) Soai almmuheaba **girjiideaskka** dutkanproševtta oktavuodas.
- (23) Dát muittuha ge márkaniid maid Hamsun govvida **iežas girjiin**.

¹⁹ Eará vuohki oažžut ovdan ahte subjeakta ieš lea duddjon dan maid fállá, livččii geavahit ráhkadusa *iežas duddjon* X. Materiálas leat dušše guokte dákkár ráhkadusa, ja nubbi dain lea substansiivvain maid gieđahalle dán artihkkalis: *Nubbi lei geahčadit mo dat doaibmadoarjja doaibmá, juksat go ulbmiljoavkku, daid duojáriid geat vuvdet iežaset duddjon duoji*.

Dutkanmateriálas leat oktiibuot 85 SOG-ráhkadusa maid substantiiva lea *girji*, ja 77 *ieža*-gihpu ráhkadusa. Oamasteaddji lea ieš čállán girjji eanaš dáhpáhusain, muhto leat moadde spiehkastaga, nugo cealkagis (21) mas vearba *oažžut* mitala ahte subjeakta, *Kirsten Svineng*, ii leat ieš čállán girjji. Tabealla 2 ruovttot leat suivejuvvon dan mielde mo dákkár dáhpáhusat gávdnojit dutkanmateriálas. Tabealla čájeha ahte vaikko lea vejolaš geavahit *ieža*-gihpu dalle go girječálli lea oamasteaddji, de ii oro vejolaš geavahit SOG dalle go oamasteaddji ii leat girjji čálli.

<i>oamasteaddji lea</i>	SOG	<i>ieža-gihppu</i>
ieš čállán <i>'girjji'</i>		
oastán/ožžon <i>'girjji'</i>		

Tabealla 2. Substantiiva *girji* vejolaš oamastanráhkadusat. N=162. Ruvttot leat suivejuvvon dan mielde man ollu ráhkadus lea geavahusas dutkanmateriálas.

Identitehtas lea stuorra rolla earutkehtes oamasteamis. Sátni mii mearkkaša 'nama' lea mielde dain gielain: warray, nyulnyul, paama ja tinrin. Yawuru-gielas earutkehtes oamasteapmi guoská dušše álgoálbmoga nammii, ii "white fella name". Yawuru- ja tinrin-gielain leat mielde sánit mat mearkkašit 'ruovttu' ja álgoálbmoga eatnama. Tinrin-gielas leat maid mielde 'dáhpi' ja 'bargu'.

Tabeallas 1 leat mielde oktanuppelot substantiivva maid letne bidjan *Identiteahhta*-jovkui. Guhtta dain mitalit persovnnalaš identiteahta birra: *osku*, *dáhpi*, *oahppu*, *dáidu*, *namma*, *eallinahki*. Maiddái áigenamahusat *beaivi* ja *áigi* šaddet persovnnalaččat dalle go daidda lasiha olbmo oamastusa. Cealkagiin (24) ja (25) lea sáhka olbmo eallán áiggis (*áiggiset*) dahje beivviin (*beivviinis*), ja cealkagis (26) lea fas sáhka sámiid álbmotbeavvi birra (*beavviset*). Báikeidentiteahta birra lea tabeallas 1 sátni *ruoktu*, riekteidentiteahta birra leat sánit *vuoigatvuohta* ja *geatnegasvuohta*, ja bargoidentiteahta birra fas leat golbma sáni: *virgi*, *eallu*, *bargu*.

- (24) Ássebávttis soai skihpáriinniska oáččuiga gullat ahte vuosttas eangalas albmát eai lean golladan **áiggiset** dušše oaggumii.
- (25) Son beasai boaresvuođa **beivviinis** eallit lihkolaš eallima olbmuid gaskavuodas, geat su ráhkistedje.
- (26) Sámi Viesu stivrajodiheaddji Birger Nymo čalmmustahtii sámi historjjá ja manin sápmelaččat dál sáhttet ávvudit **beavviset** rádđeviesus.

Tabeallas 1 leat guokte eallinamahusa. Sátni *boazu* oktan oamastangehčosiin lea buot mánggaidlogu hámis, nugo cealkagis (27), mas lea sátni *bohccuidis*. Dát dahká sáni sisdoalu hui lahka *eallu*-sáni: ii leat sáhka eaŋkilbohccos, muhto sátni lea čadnojuvvon oamasteaddji eallinláibái, ja dan dihte letne bidjan sáni *Eallinláibi*-jovkui. *Heasta*-sátni fas geavahuvvo oamastangehčosiin sihke ovttaidlogus ja mánggaidlogus, ja das lea eará rolla olbmo eallimis go bohccos, nugo *heasttaidasas* cealkagis (28) mas lea sáhka heasttain maid nuorra olmmoš geavaha astoáiggehommáin, ja dan dihte dát ealli lea biddjon *Eará*-jovkui.

Tabeallas leat dasa lassin njeallje sáni *Eará*-joavkkus, ja okta dain lea *uksa*. Dalle go *uksa* geavahuvvo oamastangehčosiin, de lea álo abstrákta mearkkašumiin: fitnodat dahje ásahus rahpá, leahkasta dahje gidde juogo *uvssas* dahje *uvssaidis*, nugo cealkagis (29). Maiddá *háldu*- ja *sadji*-sániin lea abstrákta sisdoallu. Ovdamearkacealkagat dáiguin sániiguin leat cealkagat (30) ja (31).

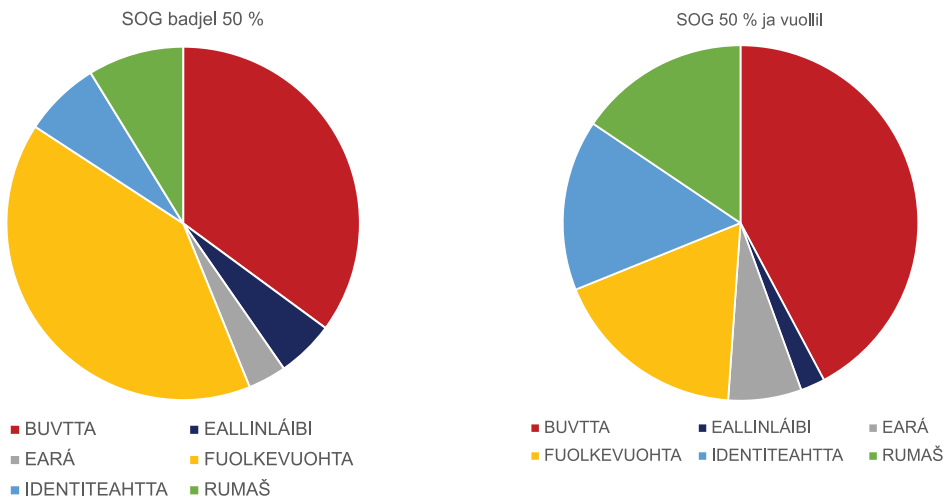
- (27) Dan fertii loahpas maid Eanandoallodepartementa Oslos čuovvolit, ja mearridii ge ahte Sihčajár ássiid ii sáhte bágget njuovvat **bohccuidis**.
- (28) Mia áigu boahte áiggis hommát **heasttaidasas** reaga mainna beassá vuojaeit [vuojašit] dálvit.
- (29) Troanddin metodistagirku rabai dalle **uvssaidis** sámiide ja šattai čoahkkima čoahkkinbáikin.
- (30) Árbevirolaš boazodoallu lea **sajiinis** ja vugiinisguin [vugiidisguin] áidna čielga sámi ealáhus.
- (31) Dalle lei sus **hálldustis** biliduvvon goavddis.
- (32) Son čuoččuha maid dasa go doalloovttadagat nohket, de fertejit boazodoallit maid gaikkodit **barttaideaset**.

Sátni *barta* lea veaháš erenoamáš danne go dat geavahuvvo konkrehta sisdoaluin, nugo *barttaideaset* cealkagis (32), iige leat nu čielggas ahte bartaeaiggádat ieža leat barttaid huksen. Sátni geavahuvvo sihke ovttaidlogus ja mánggaidlogus, ja *barta* sáhtta gullat boazodollui, nugo dán cealkagis, muhto materiálas *barta* lea maiddá astoáigegeavaheapmái.

Dán kapihttala analysa čájeha ahte dan 100 substantiivva gaskkas mat dutkanmateriálas állanit eanemusat SOG-geavahussii, leat dušše moadde sáni mat eai dovddat earutkeahtes oamasteami: *heasta* ja *barta*.

3.3 Sániid semantihkalaš joavkkuid buohtastahttin

Tabealla 1 juohká dutkanmateriála 100 substantiivva semantihkalaš joavkkuide. Letne ráhkadan gáhkodiagrammaid tabealla vuodul, vai lea álkít oaidnit mo substantiivvat juohkásit joavkkuide. Govvosa 4 gurut diagramma čájeha substantiivvaid maidda geavahuvvo SOG eanet go 50 % dáhpáhusain *ieža*-gihpu ektui, ja govvosa olgeš diagrammas leat substantiivvat maidda dávjá geavahuvvo SOG, muhto 50 % dahje unnit *ieža*-gihpu ektui.

Govvus 4. SOG-ráhkadusaid juohkáseapmi semantihkalaš joavkkuide. Gurut govvosis leat substantiivvat main gorálaččat lea eanet go 50 % SOG (57 substantiivva). Olgeš govvosis fas substantiivvat main leat 50 % ja vuollil (43 substantiivva).

Gurut gáhkodiagramma stuorimus oasis leat fuolkesánit (40 %) ja buktagat (38 %). Goalmmát stuorimus oassin leat rumašsánit (9 %) ja njealját fas sánit čadnon persovnnalaš identitehtii (5 %). Olgeš gáhkodiagrammas dahket seammá njeallje joavkku stuorimus osiid: buktagat 42 %, ja fuolkevuodasánit, rumašsánit ja sánit čadnon persovnnalaš identitehtii dahket sullii seammá stuorra osiid (16–18 %). Erohus dán guovtti diagrammas leat fuolkesániid oassi mii lea ollu unnit olgeš diagrammas go gurut diagrammas, ja dalle eará joavkkut sturrot. Dát juohkáseapmi lea lunddolaš danne go fuolkevuodasániid lohku lea ráddjejuvvon, ja eanaš relevánta sánit leat juo mielde gurut diagrammas. Erenoamáš buktagiid namahusat eai leat ráddjejuvvon, go oppa áigge bohtet odđa sánit dán jovkui, nugo *odđajagesárdni*, mii sámiid gaskkas lea viehka odđa fenomena.

Dát dutkan nanne dakkár čilgehusa ahte fuolkesánit ja rumašsánit leat dábáleamos sánit mat oidet SOG-ráhkadusa refleksiiva oamastanráhkadussan, muhto čájehetne maiddá ahte *Buktagat*-joavku lea seammá dehálaš semantihkalaš joavku. Dasa lassin lea *Identiteahhta*-joavku seamma stuoris go rumašsánit.

3.4 SOG-hámiid produktiviteahhta

Dán vuollekapihttalis guorahalle SOG-ráhkadusa produktiviteahhta. Dál go SOG-ráhkadus geavahuvvo ollu unnit go ovdal, de sáhtta jurddašit ahte aviisagielas leat eanaš fásta dadjanvuogit. Háliidetne dan dihte árvvoštallat leago SOG produktiiva geavahusas. Letne dán čállošis gieđahallan dan 100 sáni mat eanemusat oidet SOG-ráhkadusa refleksiiva oamastussan, ja earenoamáš *Buktagat*-joavkkus leat sánit mat leat viehka ođđa sánit sámi media gielas, nugo *neahttasiidu*, *rahpansárdni* ja *ođđajagesárdni*. Dát čájeha ahte SOG-ráhkadus lea produktiivvalaš leksikálalaččat.

Leago SOG-ráhkadus maiddá produktiivvalaš morfologalaččat ja syntávssalaččat? Dutkanmateriálas viđa substantiivvas lea dušše ovttalágan SOG-hápmi, ja njeallje dain leat vokatiivfrásat: *olbmážan*, *áhčážan*, *vieljažan*, *reanggažan*. Vokatiiva geavahuvvo dušše ovttá láchkai syntávssalaččat, ja eanaš diminutiivahámis, nu ahte lea lunddolaš ahte gávdno dušše okta hápmi. Buot dát njeallje diminutiivahápmásaš sáni geavahuvvojit maiddá vuođđohámis oamastangehčosiin: *olmmái*, *áhčči*, *viellja*, *reanga*. Sátni *reanga* ii leat mielde tabeallas 1 danne go leat dušše guokte dáhpáhusa dutkanmateriálas: *Moai sávve reangaseame hui olu lihku beaivái ja ... de dáhtui reanggaidis goddit bohcco*. Tabeallas 1 leat mielde dušše substantiivvat main leat unnimusat 10 SOG dáhpáhusa.

Daidda lassin lea vel okta sátni dušše ovttá hápmis: *jahkečoahkkimisttis*, mii materiálas lea dušše ovttaidlogu lokatiivvas. Sátni geavahuvvo báikeadverbiálan, ja gávccii iešguđetlágan vearbba geavahuvvojit verbálan: *meannuda*, *cealká*, *doarju*, *vállje*, *mearrida*, *álmmuha*, *evttoha*, *leat*. Cealkagis (33) lea *doarjut* verbála, ja cealkagis (34) fas *leat* verbála.

- (33) Maiddá Oslo Sámiid Searvi doarjjui **jahkečoahkkimisttis** Aili Keskitalo NSR presideantaevttohassan.
- (34) Davvi Nuoras lei earanoamáš hárvánan čoahkkinjodiheaddji **jahkečoahkkimistis** [jahkečoahkkimisttis].
- (35) Go oinnii **bártnáži** čohkkámin ja dahkaluddamin ahte mearku misiid, de álggos imaštalai go dálá mánát máid stohket dan seamma miessemearkunstohkosa go sii mánnán.

- (36) Keskitalo šálloša **preassadieđáhusastis** go Egil Olli oaččui eanetlogu ásašudieđáhussii.
- (37) Olu oahppit ledje ikte čoagganan Romssa fylkkaviesu lusa čájehan dihte **vuosteháguset** evttohussii heaittihit joatkkaskuvllaid.

Guda substantiivvas leat dušše guovttelágan SOG-hámit, okta dáin geavahuvvo eanaš vokatiivan: *bártnážan*, muhto sátni lea maiddá oktii geavahuvvon 3. persovnna oamasteddjiin: *bártnážis* (35). Ovtta sáni guovttelágan hámit leat goappašagat lokatiivvas: *preassadieđáhusastis* ja *preassadieđáhusasteaset*. Dáin cealkagiin leat čieža iešgudetlágan váldovearriba: *muitalit*, *cealkit*, *čállit*, *jearrat*, *namuhit*, *dadjat* ja *šállošit*, manimus vearba geavahuvvo cealkagis (36).

Guokte substantiivva geavahuvvojit sihke adverbialán lokatiivvas ja objek-tan akkusatiivvas, dávjjit hápmi lea namuhuvvon vuosttažin. Ruođuid siste leat verbálaid infinitiivahámit: *rahpansártnistis* ja *rahpansártnis* (*lohkat*, *deattuhit*, *muitalit*, *dadjat*, *rámidit*), *sátnevuorustis* ja *sátnevuoruset* (*lohkat*, *sárndidit*, *dadjat*, *gáibidit*, *deattuhit*, *vástidit*, *rahpat*, *ballat* ja *geassit ovdan*). Okta substantiiva geavahuvvo adverbialán juogo lokatiivvas dahje komitatiivvas: *raporttastis* ja *raporttainis*, ja das leat dušše guovttelágan vearbbat geavahuvvon: *čállit* ja *čuoččuhit*. Okta substantiiva geavahuvvo dušše objektan akkusatiivvas, *vuosteháguset* ja *vuosteháguideaset*, ja verbálan geavahuvvo álo *čájehit*, nugo cealkagis (37).

Badjelis namuhuvvon 11 substantiivva gaskkas leat vihtta substantiivva mat eai čájet produktiviteahta syntávssalaččat, ja njeallje dain geavahuvvojit vokatiivan ja okta geavahuvvo fásta frásan: *čájehit vuostehágu(idea)set*. Dát mearkkaša ahte 89 substantiivvas leat golbma dahje eanet iešgudetlágan morfologalaš hámi. Mánja iešgudetlágan morfologalaš hámi, erenoamážit go leat eanet kásusiin geavahuvvon, čájehit ahte SOG-hámit maiddá leat produktiiva geavahas syntávssalaččat.

4. Konklusuvdna

Davvisámegielas leat guokte adnominála refleksiiva oamastanráhkadusa, nubbi geavaha *ieža*-gihpu ja nubbi geavaha substantiivva oamastangečosiin (SOG). Vaikko manjit oamastanráhkadusa geavahus lea sakka geahppánan, ja dan sadjái leat bohtán eanet ahte eanet *ieža*-gihppu, de SOG lea dattetge geavahas maiddá aviisagielas, ja dihto substantiivvat oidet dán ráhkadusa. Letne dás čájehan ahte go SOG-geavahus lea geahppánan, de dan spesifihkka geavahus bohtá čielgaseappot

ovdan. Substantiivvat maidda oamastangeažus laktása dávjjimusat, leat sánit mat gullet earutkeahtes oamasteapmái. Dát guoská erenoamážit fuolkevuodasániide, ja davvisámegielas maiddá náittosfuolkevuodasánit ja ustivuodasánit geavahuvvojit oamastangehčosiin. Nubbi measta seamma dehálaš semantihkalaš joavku leat olbmo buktagat, sihke rumašlaš, ávnnašlaš ja abstrákta buktagat. Eará dehálaš joavkkut leat rumašsánit ja sánit čadnon persovnnalaš identitehttii. Dušše moadde substantiivva mat dávjá geavahuvvojit oamastangehčosiin, eai dovddat earutkeahtes oamasteami. Letne maiddá čájehan ahte SOG-geavahus lea produktiiva aviisagielas, sihke leksikálalaččat, morfologalaččat ja syntávssalaččat.

Girjjálašvuohta

- Antonsen, Lene 2018: *Sámegielaideid modelleren – huksen ja heiveheapmi duohta giellamáilbmái*. Nákkosgirji. UiT Norgga árktalaš universitehta. <<https://hdl.handle.net/10037/12884>> (15.12.2020).
- Antonsen, Lene & Janda, Laura A. 2015: Oamastanráhkadusat davvisámi girjjálašvuođas. – Vuokko Hirvonen, Johanna Johansen Ijäs, Marjatta Jomppanen & Kaarina Vuolab-Lohi (doaimm.), *Symposia ávvučála – nostalgija, naga ja eará giellalaš ja kultuvrralaš fenomenat*. Dieđut 2. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 9–43. <http://giellatekno.uit.no/publications/Diedut202015-2_artihkkal-coakkaldat_antonsen_janda.pdf> (15.12.2020).
- Antonsen, Lene & Trosterud, Trond 2017: Ord sett innafra og utafra – en data-lingvistisk analyse av nordsamisk. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 35 (2): 153–185. <<http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/1416>> (15.12.2020).
- Bally, Charles 1996 [1926]: The expression of concepts of the personal domain and indivisibility in Indo-European languages. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 31–61.
- Bybee, Joan 1985: *Morphology*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan 2008: Diachronic linguistics. – D. Geeraerts & H. Cuyckens (doaimm.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 945–987.
- Chappell, Hilary & McGregor, William 1989: Alienability, Inalienability and Nominal Classification. *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 24–36.
- Chappell, Hilary & McGregor, William (doaimm.) 1996a: *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 3–30.
- Chappell, Hilary & McGregor, William 1996b: Prolegomena to a theory of inalienability. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 3–30.
- Croft, William 1990: *Typology and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Crowley, Terry 1996: Inalienable possession in Paamese grammar. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 383–431.
- Devyllder, Simon 2018: Diagrammatic iconicity explains asymmetries in Paamese possessive constructions. *Cognitive Linguistics* 29 (2): 313–348. <<https://doi.org/10.1515/cog-2017-0058>> (15.12.2020).
- Dixon, Robert Malcolm Ward 2010: *Basic linguistic theory. Vol. 2: Grammatical Topics*. Oxford: Oxford University Press.
- Eira, Anders O. 1991: *Duottarráfis soahtešillju*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Evans, Nicholas 1996: The syntax and semantics of body part incorporation in Mayali. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 65–109.
- Haiman, John 1983: Iconic and economic motivation. *Language* 59 (4). 781–819.
- Haiman, John 1985: *Natural syntax – iconicity and erosion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harvey, Mark 1996: Body parts in Warray. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 111–153.
- Haspelmath, Martin 2017: Explaining alienability contrasts in adpossession constructions: Predictability vs. iconicity. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 36 (2): 193–231. <<https://doi.org/10.1515/zfs-2017-0009>> (15.12.2020).
- Heine, Bernd 1997: *Possession*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hosokawa, Komei 1996: “My face *am* burning!”: quasi-passive, body parts, and related issues in Yawuru grammar and cultural concepts. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 155–192.
- Janda, Laura A. & Antonsen, Lene 2016: The ongoing eclipse of possessive suffixes in North Saami: A case study in reduction of morphological complexity. *Diachronica* 33 (3): 330–366.
- Julien, Marit 2014: Vokativar i norsk. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 32 (1): 130–165. <<http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/161>> (15.12.2020).

- Langacker, Ronald W. 2000: *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lévy-Bruhl, Lucien 1914: L'expression de la possession dans les langues mélanésiennes. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 19 (2): 96–104.
- Manczak, Witold 1980: Laws of analogy. – J. Fisiak (doaimm.), *Historical morphology*. New York: Mouton Publishers. 283–288.
- McGregor, William 1996: The grammar of nominal prefixing in Nyulnyul. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 251–292.
- Mithun, Marianne 1996: Multiple reflections of inalienability in Mohawk. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 633–649.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nichols, Johanna 1988: On alienable and inalienable possession. – W. Shipley (doaimm.), *In Honor of Mary Haas: From the Haas Festival Conference on Native American Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter. 557–610.
- Nichols, Johanna 1992: *Linguistic Diversity in Space and Time*. Chicago: University of Chicago Press.
- Osumi, Midori 1996: Body parts in Tinrin. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 433–462.
- Paltto, Kirsti 2007: *Ája*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Svonni, Mikael 2019: *Davvisámi giellaoahppa*. Giron: Rávda Lágádus.
- Thompson, Chad 1996: On the grammar of body parts in Koyukon Athabaskan. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 651–676.
- Tsunoda, Tasaku 1996: The possession cline in Japanese and other languages. – Hilary Chappell & William McGregor (doaimm.), *The Grammar of Inalienability. A Typological Perspective on Body Part Terms and the Part-Whole Relation*. New York: Mouton de Gruyter. 565–630.
- Turi, Klemet Nilsen 1982: *Áiggit rivdet*. [Deatnu]: Jår'galæd'dji.

Inalienability in North Saami

On the basis of corpus data (9.5M words 1997–2010) we claim that North Saami is developing a grammatical distinction between alienable and inalienable possession. In previous work we documented a language change in North Saami in which the possessive suffix as in *girjji-id-easkka* [book-acc.pl-3pl] ‘their books’ is being replaced by an analytic construction with the reflexive genitive *ieža*-form, as in *iežaska girjjiid* ‘their books’. According to typologists, alienable/inalienable distinctions arise primarily in small languages where a language change takes place, and inalienability is marked by the synthetic construction. North Saami possessive constructions comport with these features, and the possessive suffix tends to mark inalienable possession, as opposed to the more neutral and widespread *ieža*-form. Statistical analysis shows that word frequency cannot account for the distribution of the possessive suffix vs. *ieža*-form, justifying focus on semantics. North Saami shows high frequency of the possessive suffix for kinship and body part nouns associated with inalienability cross-linguistically, but there is a strong presence of the possessive suffix with words for “products”: concrete and abstract human artefacts, where the creation is inalienably possessed by its creator. Another important group marked with the possessive suffix associated with inalienable possession are words connected with identity and livelihood. Even though overall the reflexive genitive *ieža*-form has been taking the place of the possessive suffix the possessive suffix, continues to be productive in use with words signaling products, identity, and livelihood.

Keywords: North Saami, possessive construction, possessive suffixes, language change, inalienability

LENE ANTONSEN – LAURA JANDA

UiT The Arctic University of Norway

lene.antonсен@uit.no – laura.janda@uit.no

